

УДК 378.147:811.111

DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-1-124-130

Бянь Лулу,

аспірант

(Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка)

t.kremeshna@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ З КНР У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація

У статті висвітлюється методика формування культури мовлення студентів з КНР у процесі професійної підготовки. У цьому контексті автор розглядає такі педагогічні умови: розвиток у студентів стійкої мотивації до вивчення російської мови на основі впровадження спецкурсу “Основи формування культури мовлення студентів-іноземців”; використання інфокомунікаційних технологій у процесі формування культури мовлення студентів з КНР під час професійної підготовки; організація позааудиторної роботи студентів-іноземців з формування культури мовлення у процесі професійної підготовки. Особлива увага приділена етапам, основним положенням, формам та методам, якими керувались при виборі педагогічних умов. Серед них: спецкурс “Основи формування культури мовлення студентів-іноземців”, гурток “Меридіан”, лекції-бесіди, лекції-повідомлення, практичні заняття, самостійна робота, диспути, проектна діяльність, он-лайн курси та ін.

Ключові слова: педагогічні умови, культура мовлення, форми, методи, спецкурс, професійна підготовка.

Summary

The article deals with the methodology of forming a culture of speech of students from the PRC in the process of professional training. In this context, the author considers the following pedagogical conditions: the development of students' sustainable motivation to learn the Russian language on the basis of the introduction of a special course on “The Basics of Forming a Culture of Speech for Foreign Students”; use of infocommunication technologies in the process of forming a culture of speech of students from China in the process of professional training; organization of out-of-class work of foreign students on the formation of a culture of speech in the process of professional training.

Key words: pedagogical conditions, the culture of speech, forms, methods, special courses, vocational training.

Постановка проблеми. Актуальність статті визначається необхідністю розвитку діалогу європейської та китайської культур. Так, сьогодні важливо шукати нові шляхи подолання таких явищ, як ксенофобія (фобія по відношенню до всього чужого, апріорне відторгнення чужого, відсутність бажання вникати в чужу культуру, побут, менталітет) і етнофобія (етнічна фобія), а також шляхи розвитку діалогу культур і успішного міжнаціонального спілкування. Усе це нерозривно пов'язано зі здатністю людей спілкуватися на нерідній мові.

Підставою для зближення європейської і китайської систем освіти служить у цілому процес глобалізації, об'єктивна необхідність і великий історичний досвід навчання китайців у країнах Європи.

Сьогодні Китай і Україна поглиблюють і розширюють співпрацю в спільній підготовці фахівців з вищою освітою і підвищенні кваліфікації вже

сформованих професіоналів. Інтеграційні освітні процеси тісно пов'язані з проблемами адаптації до життя в іншій країні. Успішна адаптація вимагає, в свою чергу, безперервного вдосконалення мовних умінь і навичок; що стосується і китайців-мігрантів (В. Гельбрас), і китайців, які бажають отримати освіту в Україні та інших країнах Європи (Л. Булигіна, О. Дубкова, Р. Греку, О. Тиховська та ін.).

Усе вищевикладене свідчить про актуальність роботи щодо формування мовної компетенції китайських студентів, які вивчають російську мову, і в тому числі – питань культури мовлення і стилістики.

Аналіз досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід до навчання вже досить давно став одним з пріоритетних у педагогіці, методиці викладання російської мови і в методиці викладання російської мови як іноземної (В. Костомаров, С. Митрофанова, С. Виноградов, С. Борисова, Н. Валєєва, В. Дьомін та ін.), проте його реалізація ще далека від завершення. У практиці викладання російської мови як іноземної питання культури мови і стилістики відображені не достатньо. Хоча в теперішній час існують значні досягнення в теорії і практиці викладання нерідної мови (Л. Щерба, Є. Азімов, С. Вишнякова, В. Костомаров, Т. Капітонова, І. Лисакова, О. Митрофанова, Г. Плотникова, Ю. Плотникова, В. Половникова, Г. Рожкова, В. Шаклеїн, С. Шатілов, Л. Шведова, О. Щербакова, А. Щукін та ін.); відмінності в системах двох неспоріднених мов і в освітніх традиціях України і Китаю не могли не відбитися на навчальному матеріалі.

Методологічною і лінгвістичною основою дослідження є праці з психології спілкування (Л. Виготський, І. Зимня, О. Леонтєв, О. Леонтєв та ін.); теоретичні положення дидактики представлені в роботах Д. Ізаренкова, В. Костомарова, І. Лернера, О. Митрофанової, С. Шатілова та ін.; дослідження в галузі культури мови і мовного спілкування представлені в працях А. Акішина, Г. Васильєвої, Л. Введенського, О. Гойхмана, Б. Головіна, Л. Клобукова, Є. Ключєва, О. Мотовилової, Н. Іпполітова та ін.

Мета статті – висвітлити особливості впровадження педагогічних умов формування культури мовлення студентів з КНР у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Науковий аналіз проблеми формування культури мовлення студентів з КНР передбачає визначення низки педагогічних умов, які впливатимуть на ефективність цього процесу.

Так, у філософії “умова” виражає відношення предмета до явищ, що його оточують, без яких він існувати не може. Сам предмет виступає як щось зумовлене, а умови – як відносно зовнішнє різноманіття об’єктивного світу [14, с. 497]. “Умова” в цьому контексті ще визначається як істотний компонент комплексу об’єктів (речей, їх станів, взаємодій), за наявності якого існують явища [15, с. 707].

Дослідники визначають педагогічну умову як зовнішню обставину, чинник, що істотно впливає на педагогічний процес, як результат цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей [2; 4].

Під педагогічними умовами формування культури мовлення розуміємо сукупність зовнішніх об’єктивних обставин, що детермінують успішність

цього процесу, від яких залежить рівень сформованості досліджуваного утворення в китайських студентів. Зазначимо, що педагогічні умови були визначені, виходячи з теоретичних основ розуміння сутності й структури феномену “культура мовлення студентів з КНР”. Таким чином, ретроспективний аналіз наукової літератури з проблеми дозволив створити підґрунтя для визначення педагогічних умов формування досліджуваного феномену в майбутніх іноземних фахівців: розвиток стійкої мотивації до вивчення російської мови на основі впровадження спецкурсу “Основи формування культури мовлення студентів-іноземців”; використання інфокомунікаційних технологій у процесі формування культури мовлення студентів з КНР під час професійної підготовки; організація позааудиторної роботи студентів-іноземців з формування культури мовлення у процесі професійної підготовки.

Так, організовуючи першу педагогічну умову, ми спирались на сучасні теоретичні та практичні дослідження, в яких почала висловлюватися думка про те, що для визначення майбутньої успішності в навчальній та професійній діяльності разом з наявністю в особистості інтелектуальних здібностей важливого значення набуває мотивація досягнення успіху в певній сфері.

Так, Х. Хекхаузен, К. Хеллер [16; 17] зазначають, що мотивація досягнення є надійною умовою успішності в школі, ВНЗ, а також у бізнесі та інших професіях. Як свідчать А. Анастасі та С. Урбіна, “в наш час має місце зростання ролі мотивації учнів у шкільному навчанні” [1]. Р. Стернберг, досліджуючи за допомогою тестів інтелекту можливості досягнення успіху в різноманітних галузях (професійній діяльності, навчанні), доходить висновку, що рівень мотивації є кращою умовою успіху, ніж інтелект. Він зазначає: “... Причина, чому мотивація настільки важлива, полягає у тому, що люди в межах певного середовища (наприклад, класу) звичайно проявляють достатньо малий діапазон здібностей порівняно з діапазоном мотивації. Таким чином, мотивація стає ключовим джерелом відмінностей у досягненні успіху між окремими людьми, які знаходяться в одному середовищі” [18].

Тобто, мотивація є тим конструктом, який використовується для пояснення причин людської поведінки, її спрямованості та механізмів здійснення. Ми погоджуємось з Т. Гордєєвою, яка під мотивацією досягнення розуміє мотивацію, спрямовану на краще виконання будь-якого виду діяльності, орієнтованої на досягнення певного результату, до якого може бути застосований критерій успішності [7]. Мотивація досягнення проявляється в прагненні суб'єкта докладати більше зусиль та досягати кращих результатів у значущій для нього діяльності.

Отримана інформація дає можливість дійти висновку, що завдяки мотивації до вивчення російської мови останнє набуває позитивного значення для майбутніх фахівців, викликає інтерес до оволодіння іноземною мовою та потребу в оволодінні культурою мовлення.

У реалізації першої педагогічної умови провідна роль належить спецкурсу “Основи формування культури мовлення студентів-іноземців”. Він мотивує майбутніх фахівців з КНР до оволодіння російською мовою за допомогою знань, умінь та навичок, які здобуваються на лекційних та практичних заняттях спецкурсу, та є необхідними для формування досліджуваного конструкту. Так, студентам пропонується визначити сутність поняття “культура мовлення”;

простежити витoki російської мови, її структурні та комунікативні властивості; зрозуміти специфіку та невербальні засоби мовного спілкування, його основні одиниці; ознайомитись з основами ораторського мистецтва, способами словесного оформлення публічного виступу; оволодіти основами полемічної майстерності тощо. Окреслені теми покликані зацікавити студентів-іноземців, викликати бажання вдосконалювати власну культуру мовлення. Отже, реалізація першої педагогічної умови є важливим чинником на шляху формування культури мовлення студентів з КНР.

Як зазначалось, другою педагогічною умовою було обрано використання інфокомунікаційних технологій у процесі формування культури мовлення студентів з КНР під час професійної підготовки. Аналіз науково-педагогічної, методичної літератури з проблеми дозволив дійти висновку, що ІКТ є ефективним педагогічним засобом вивчення іноземної культури і формування комунікативних навичок. Педагоги відзначають, що застосування ІКТ сприяє прискоренню процесу навчання, зростанню інтересу студентів до предмета, покращує якість засвоєння матеріалу, дозволяє індивідуалізувати процес навчання і дає можливість уникнути суб'єктивності оцінки. Заняття з використанням ІКТ відрізняються різноманітністю, підвищеним інтересом студентів до іноземної мови, ефективністю [3].

Окрім інноваційності, перевага у використанні інфокомунікаційних технологій полягає в їх впливі на формування і розвиток психічних структур людини, у тому числі й мислення. З розвитком інформатизації освіти дійсно ефективним можна вважати навчання, в процесі якого в студентів розвивається мислення нового типу, певним чином відрізняється від мислення, сформованого на основі використання в навчальному процесі друкованої інформації і засобів масової комунікації [там само].

Важливо відмітити ключову роль інфокомунікаційних технологій у організації самостійної роботи студентів. Перевага зазначених технологій в порівнянні з традиційними методами викладання полягає в тому, що комп'ютерне навчання несе в собі величезний потенціал, який сприяє досягненню психологічного комфорту студентів-іноземців у навчанні, їх зацікавленості в позитивних результатах навчального процесу [9]. Важливим у навчальному процесі є і те, що інфокомунікаційні технології забезпечують більшу ступінь інтерактивності навчання, що пов'язано з постійною і прямою реакцією машини на відповіді студента в ході виконання вправи. Оскільки студенти самі обирають темп роботи, застосування комп'ютера якнайкраще відповідає принципам індивідуального навчання. Під час роботи з ІТ засобами педагог здійснює організаторську функцію, яка полягає в наданні інструкцій з виконання завдання і користування комп'ютером; у поясненні нового матеріалу з демонстрацією на комп'ютері деяких явищ тощо.

Сучасна лінгводидактика володіє численними видами електронних засобів навчання. Так, з погляду О. Гарцова, є два типи електронних засобів навчання для успішного оволодіння іноземними мовами: для самоосвіти (некероване навчання), при якому студент відповідно до своєї мотивації і конкретних прагматичних цілей самостійно опановує мовними навичками в типових ситуаціях спілкування (аеропорт, ресторан тощо); як правило, ці матеріали не орієнтовані на використання в повноцінному навчальному процесі; для навчання в системі вищої освіти з використанням комп'ютерних

та мережевих технологій при їх глибокій інтеграції в освітній процес [6, с. 101].

Ураховуюче вищевикладене, вважаємо доцільним використовувати такі комп'ютерні програми та електронні засоби навчання під час формування культури мовлення студентів з КНР у процесі професійної підготовки: *електронні засоби навчання*: комп'ютерні мережеві підручники; предметно-орієнтовані середовища (моделюючі програми, навчальні пакети); лабораторні практикуми; комп'ютерні тренажери; контрольні програми; довідники, бази даних навчального призначення [6, с. 105–106]. *Спеціалізовані комп'ютерні програми*: навчальні (презентаційні); тренувальні; контрольні; комбіновані [11].

Погоджуючись з С. Ушаковою [12], виокремлюємо такі переваги роботи студентів з ІКТ технологіями: загальнокультурний розвиток студентів; підвищення рівня культури мовлення студентів-китайців; створення сприятливого психологічного клімату; підвищення мотивації студентів та їх інтересу до предмета; самоствердження студентів-іноземців; можливість реалізації індивідуалізації навчання; реалізація принципу зворотного зв'язку; економія витрачання матеріалів викладачем; поєднання контролю й самоконтролю; об'єктивна й своєчасна оцінка дій студентів.

Таким чином, у формуванні культури мовлення студентів-китайців інфокомунікаційні технології мають ключове значення, оскільки за їх допомогою не тільки відбувається інтенсифікація навчального процесу за рахунок використання різних аутентичних електронних матеріалів, але й реальна комунікація з носіями мови, що вивчається. Вони впливають на розвиток навички читання, письма, говоріння, аудіювання, перекладу; вдосконалення умінь брати участь у дискусії, формулювати і відстоювати власну точку зору. Включення різних видів ІКТ в навчальний процес сприяє як формуванню власної мовної бази, так і розвитку комунікативної компетенції студентів, в тому числі прагматичної, соціолінгвістичної та лінгвокультурологічної компетенції.

Третьою педагогічною умовою формування досліджуваного феномену виступила організація позааудиторної роботи студентів-іноземців з формування культури мовлення в процесі професійної підготовки.

Сформованість культури мовлення студентів з КНР ми визначаємо не тільки рівнем їхніх знань, здатністю володіти іноземною мовою, а й умінням самостійно ставити і вирішувати нові професійні та соціальні завдання. У зв'язку з цим постає необхідність допомогти майбутнім фахівцям у формуванні їхніх творчих якостей, здатності до самостійного поповнення знань з іноземної мови.

У довідковій літературі поняття “позааудиторна робота” розглядається як загальноосвітня і виховна робота, що проводиться поза навчальним планом і програмою, а також різного роду заходи, що організуються для контингенту навчального закладу з метою більш повного і глибокого заосвоєння знань і розвитку творчості. Це конкурси професійної майстерності, науково-практичні конференції, зустрічі з новаторами, раціоналізаторами і винахідниками, відомими представниками науки і техніки, виставки кращих робіт, тематичні екскурсії [5].

Як зазначає В. Федосєєва, позааудиторна робота – це не тільки засіб зростання інтелектуального потенціалу, професійної культури, вона створює

додаткові умови для задоволення запитів та інтересів кожного студента, чого не можна зробити в навчальному процесі. Позааудиторна робота відіграє важливу роль у вихованні свідомого ставлення студентів до оволодіння теоретичними і практичними знаннями з дисципліни, формуванні відповідальності, оволодінні засобами самовиховання, самоосвіти [13].

М. Донченко зауважує, що позааудиторна робота як складова професійно-педагогічної підготовки, яка не обмежена часовими межами, чітко не регламентована формами та методами, дає можливість створити умови для реалізації студентами своїх здібностей, нахилів, соціально-громадської активності; посилити мотивацію навчання [8].

Низка дослідників розглядає позааудиторну роботу як діяльність, що забезпечує формування в студентів професійно значущих рис та якостей особистості (І. Кондрашова, Г. Горелова, В. Горбенко та ін.) [10].

У нашому дослідженні позааудиторна робота надає значну допомогу в здійсненні таких навчально-виховних завдань та в досягненні дидактичних цілей: закріплення, поглиблення, розширення і систематизація знань, умінь та навичок культури мовлення, отриманих на аудиторних заняттях, самостійне оволодіння новим навчальним матеріалом; формування умінь і навичок розумової праці; мотивування регулярної цілеспрямованої роботи з формування культури мовлення; розвиток самостійності мислення; формування наполегливості, вольових рис характеру, здатності до самоорганізації; оволодіння технологією самоосвіти.

Таким чином, позааудиторна робота формує в студентів уміння володіти прийомами аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння; розвиває гнучкість мислення; відкриває можливості для розвитку й стабілізації позитивних мотивів учіння для активізації процесу оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування і формування особистості висококваліфікованого фахівця, сприяючи розвитку його культури мовлення. У позааудиторній роботі виявляються творчі можливості студентів, формується адекватна самооцінка майбутніх фахівців-іноземців, розвивається впевненість у своїх силах, підвищується мотивація до формування досліджуваного феномену. При цьому найважливішою особливістю позааудиторної роботи є опора на самостійність, активність, ініціативність, творчість учасників навчально-виховного процесу.

Висновки. Отже, означені педагогічні умови покликані сприяти успішному процесу формування культури мовлення студентів з КНР у процесі професійної підготовки шляхом розвитку стійкої мотивації до вивчення російської мови на основі впровадження спецкурсу "Основи формування культури мовлення студентів-іноземців"; використання інфокомунікаційних технологій у процесі формування культури мовлення студентів з КНР; організації позааудиторної роботи студентів-іноземців з формування культури мовлення в процесі професійної підготовки.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми формування культури мовлення студентів з КНР у процесі професійної підготовки. Воно окреслює перспективу для подальшого вивчення питання формування мовних, мовленнєвих, комунікативних компетенцій студентів-білінгвів та технологій їх розвитку в умовах сучасного навчання у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анастаси А. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбина. – СПб. : Питер, 2001. – 688 с.
2. Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – [2-е изд.]. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.
3. Беспалов П. В. Компьютерная компетентность в контексте личностно-ориентированного обучения / П. В. Беспалов // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 41–45.
4. Борытко Н. М. Педагог в пространстве современного воспитания: [монография] / Н. М. Борытко // Науч. ред. Н. К. Сергеев. – Волгоград: Перемена, 2001. – 214 с.
5. Вишнякова С. М. Профессиональное образование. Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – М.: НМЦ СПО. – 1999. – 538 с.
6. Гарцов А. Д. Электронная лингводидактика: среда – средства обучения – педагог / А. Д. Гарцов. – М.: РУДН, 2009. – 220 с.
7. Гордеева Т. О. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы / Т. О. Гордеева. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http:// www.depedu.yar.ru](http://www.depedu.yar.ru).
8. Донченко М. В. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів у позааудиторній роботі у вищих навчальних закладах України : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Марина Володимирівна Донченко – Харків, 2004. – 180 с.
9. Евдокимова М. Г. Компьютерная среда автономности студента в процессе овладения иностранным языком: [сб. ст.] / Моск. гос. лингв. ун-т. – М., 2001. – Вып. 461. – С. 81–97.
10. Загвязинский В. И. Теория обучения. Современная интерпретация / В. И. Загвязинский. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 192 с.
11. Карамышева Т. В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера / Т. В. Карамышева. – СПб.: Союз, 2001. – С. 191.
12. Ушакова С. В. Компьютер на уроках английского языка / С. В. Ушакова // ИЯШ. – 1997. – №5. – С. 40–41.
13. Федосеева В.И. Роль внеаудиторной работы в профессиональном самовоспитании и самореализации студентов в системе СПО // Научно-методический электронный журнал “Концепт”. – 2016. – Т. 46. – С. 385–388.
14. Философский словарь / [Под ред. И. Т. Фролова]. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.
15. Философский энциклопедический словарь / [Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
16. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен. – СПб.: Речь, 2001. – 256 с.
17. Хеллер К. А. Диагностика и развитие одаренных детей и подростков / К. А. Хеллер. – М.: Молодая гвардия, 1997. – С. 243–264.
18. Sternberg R. J. Successful Intelligence / R. J. Sternberg. – New York: Simon & Schuster, 1996. – 316 p.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2018